PISANKI,

JAJKA MALOWANE WIELKANOCNE.

POSZUKIWANIE

Zyg. Wolskiego i Tad. Dowgirda.

Z dwiema tablicami.

Odbitka z tomu IV „WISŁY".

WARSZAWA.
Skład główny w księgarni M. Arcta, Nowy-Świat, 53.
1890.

PISANKI,

JAJKA MALOWANE WIELKANOCNE.

POSZUKIWANIE

Zyg. Wolskiego i Tad. Dowgirda.

Z dwiema tablicami

2 6 tabl

Odbitka z tomu IV „WISŁY".

WARSZAWA.
Skład główny w księgarni M. Arcta, Nowy-Świat, 53.
1890.

Дозволено Цензурою.

Варшава 12 Марта 1890 года.

Druk Józefa Jeżyńskiego, Warszawa, Nowolipki Nr. 9.

PISANKI.

Zachęceni niezwykle pomyślnemi skutkami odezwy o pisankach, umieszczonej w Nr. 328 *Tyg. illustr.* z r. 1889 i w Nr. 1243 *Kłosów* z tegoż roku, ośmielamy się powtórzyć tu tęż odezwę, z niektóremi zmianami i uzupełnieniami.

Ze świętami Wielkiejnocy w ścisłym związku znajduje się zwyczaj farbowania ozdobnie jaj kurzych. Zwyczaj ten, rozpowszechniony w całej Słowiańszczyznie (a są ślady, że znanym był i w niektórych krajach zachodniej Europy), dzisiaj w niektórych miejscowościach Polski podobno zanika. Póki więc czas jeszcze, chcielibyśmy zwrócić uwagę ludzi dobrej woli na znaczenie pisanek i przy pomocy okazów, rysunków i opisów zachować je od nieuniknionej zagłady.

Ciekawe, a co większa ważne są pisanki:

a) Co do formy rysunku, jako wzór smaku ludowego, jako pierwociny ornamentyki, może zapożyczonej, a może naszej rodzimej; lecz o tem moglibyśmy na pewno sądzić, mając większy zasób materjałów.

b) Co do treści rysunku, wskazującego nieraz na prastarą sztukę przedchrześcjańską.

c) Wskutek połączonych ze zwyczajem malowania jaj różnych wierzeń i podań religijnych.

Obecnie pisanki, a szczególnie polskie, są bardzo mało zbadane; mianowicie oprócz kilku artykułów wielce zasłużonego na polu ludoznawstwa polskiego Oskara Kolberga, kilkunastu wzmianek w pracach ludoznawczych innych badaczy i specjalnej rozprawki p. Seweryna Udzieli: *Piski w mieście Ropczycach i okolicy* (Tarnów 1888) niema w naszem piśmiennictwie nic zgoła, a to do należytego zbadania przedmiotu nie wystarcza: dla tego, śmiemy udać się z prośbą do wszystkich miłośników rzeczy swojskich o łaskawe odpowiedzenie na kilka pytań niżej podanych.

1. Czy w zamieszkanych przez nich miejscowości lub sąsiedniej znany jest zwyczaj malowania jaj? Czy w danej okolicy istniał dawniej zwyczaj przygotowywania pisanek, a dziś zarzucono go, od jak dawna i z jakiego powodu?

2. W jakim czasie tem się zajmują, tj. czy podczas wielkiego postu, czy w wielkim tygodniu, czy też świątecznym?

3. Ktò jaja maluje? kobiety, dziewczęta, czy też mężczyźni? czy każdy sobie sam maluje, czy też są specjaliści lub specjalistki, które robią to za pewną zapłatę?

4. W jaki sposób malują jaja, jak nazywają jaja malowane i jak nazywają desenie na nich; czy używają farb miejscowych, czy też kupnych?

Tutaj musimy nadmienić, że istnieje kilka sposobów malowania jaj i od tego zależą ich nazwy; z tych są nam znane: a) Malowanki—jaja malowane na jeden kolor, albo pstrokate; b) Pisanki lub Piski—ozdobione rysunkiem linjowym w dwuch lub więcej kolorach; tu białe linje pozostają wskutek tego, że przed włożeniem jajka do farby, pewne miejsca były *zapisane* woskiem (narzędzie do *pisania* ma specjalną nazwę; radzibyśmy mieć opisy, a jeszcze lepiej oryginalne okazy tego narzędzia); c) Rysowanki—gdzie deseń wydrapany na umalowanem jajku jakiemkolwiek narzędziem.

5. Jakie są wierzenia, podania (o początku i powodach malowania pisanek), obrzędy i przysłowia, związane ze zwyczajem malowania jaj? jakie istnieją zabawy pisankami? jak nazywa się bicie jajka o jajko?

6. Jak długo przechowują pisanki, lub tylko same z nich skorupki malowane i co z niemi robią?

7. Jakiego przeważnie koloru bywają pisanki i dla czego? czy kolor jest zupełnie przypadkowym, czy stale zachowywanym w pewnej okolicy, albo stale zastosowywanym do pewnego deseniu?

Musimy tu nadmienić, że przy bliższem studjowaniu pisanek, znajdujemy na nich też same, lub bardzo zbliżone rysunki, jakie z jednej strony znajdują się na dzisiejszych haftach i wyszyciach ludowych, a z drugiej takie, jakie spotykamy na przedhistorycznych wyrobach z gliny, kości i metalu (z bronzu, srebra i złota).

W tym przedmiocie nasuwa się jeszcze wiele innych różnorodnych zagadnień, lecz te musimy pozostawić do specjalnej pracy o pisankach, którą wygotować zamierzamy na podstawie znanych już materjałów, a także tych, które nam łaskawie zostały i zostaną nadesłane i osobiście zostały przez nas zebrane. Samo przez się rozumie się, że niezmiernie będziemy obowiązani za wszelkie wskazówki, dotyczące tego przedmiotu, a im wskazówka będzie obszerniejszą, tem stanie się cenniejszą.

Najbardziej pożądanemi są same okazy tj. same pisanki, dla tego najuprzejmiej prosimy o zebranie najrozmaitszych okazów i przesłanie ich (przez pewną osobę), z dołączeniem nazw deseni przy każdej pisance, co nie jest zbyt trudnem. Na pośpiechu nam wiele nie zależy, więc dla tego lepiej czekać na pewną okazję, niż wysyłać pocztą, w tym ostatnim razie wybiera się dość mocne drewniane pudełko wyłożone pakułami (lnem lub konopiami) i każde jajko owija się w kawałek papieru, na którym notuje się nazwa pisanki i wieś, gdzie była malowaną, obwija się starannie lnem lub czemś podobnem i układa jajko obok jajka bardzo ściśle, aby się nie ruszały i przesyła na koszt odbierającego pod jednym z niżej podanych adresów.

Po zebraniu odpowiedniego materjału, będzie wypracowane dziełko, gdzie z całą ścisłością będą wymienieni z imienia i nazwiska ci wszyscy, którzy się przyczynią do tej pracy, same zaś okazy będą wystawione na widok publiczny w Muzeum etnograficznem, które się znajduje przy Ogrodzie zoologicznym na Bagateli w Warszawie.

W końcu tej odezwy umieszczamy spis miejscowości, z których posiadamy wiadomości o pisankach, lub same pisanki, a to dla tego, żeby wskazać z jednej strony w których okolicach znany jeszcze jest ten zwyczaj, z drugiej dla powiadomienia, że najbardziej pożądanemi były dla nas wiadomości z okolic wcale w tym spisie niewymienionych, albo bliższe wiadomości o zwyczaju i okazy z tych stron, z których w przeszłym roku otrzymaliśmy bardzo mało tak samych okazów, jak również i opisów.

Musimy tu nadmienić, że poza granicami Królestwa istnieją bardzo piękne zbiory pisanek. W Krakowie w zbiorach Akademji Umiejętności i w Muzeum przemysłowem dra Adrjana Baranowskiego (zebrane przeważnie staraniem dra Izydora Kopernickiego), we Lwowie w Muzeum Włodzimierza hr. Dzieduszyckiego (zbierane staraniem tegoż i pana Władysława Przybysławskiego) i w Muzeum przemysłowem miejskiem.

Na ziemiach Słowiańskich istnieją podobne zbiory w Bernie (Brno) na Morawach w Muzeum patrjotycznem, które wydało bardzo piękną publikację o pisankach, obacz *Wisła* tom III str. 426, i w Muzeum Naprstka w Pradze czeskiej; w ostatnich czasach zakrzątał się z całym zapałem około zbierania i spisania pisanek prof. M. Sumcow w Charkowie.

Jako wzór rysunków na pisankach, podajemy tu podobizny 48 pisanek z Pokucia (w Galicji), zamieszczone niegdyś przy artykule O. Kolberga w *Tygodniku powszechnym* z r. 1882 Nr. 31.

Pisanki te pochodziły ze wsi Horodnicy nad Dniestrem, o milę od miasta powiatowego Horodenki położonej. Oto ich nazwy: 1. Cerkowci (cerkiewka), 2. Dzwin (dzwon), 3. Ryskałyki (rydelki), 4. Kutasy, 5 i 6. Popowi ryzy (księży ornat), 7. Rizkie (różki), 8. Kałytkie (kaletki, czyli torebki), 9. Barda (siekiera), 10. Chrest (krzyż), 11. Paska (pascha wielkanocna), 12. Pyrerwa pozdowżna) (przerwa podłużna, 13. Pyrerwa prosta (przerwa prosta), 14. Pyrerwa kuczirawa (przerwa kędzierzawa), 15 i 16. Sorok kłyhciw (czterdzieści klinów), 17. Motowylci (motowidła), 18 i 19. Pyrypłyty niżka (splecione nóżki), 20. Kucziri (kędziory), 21 i 22. Kluczky (haczyk), 23 i 24. Rużi (róża, gwiazda), 25. Zwuzdyki (gwoździki): 26. Pozdowżna rużi (podłużna róża), 27. Hrybińci (grzebienie), 28. Hrabli (grabie), 29. Słymakie (ślimaki), 30. Barani rohi (baranie rogi), 31. Wynowyj łystok (winny listek), 32. Kietyci (bukiet), 33. Kwitkie (kwiatki), 34. Stoczena bynda (zwita wstęga), 35. Pysani rukawy (malowane rękawy), 36. Kuriczi łaby (kurze łapy), 37. Hisiczi łaby (gęsie łapy), 38. Kacziczi szyji (kacze szyjki), 39. Zajaczi wucha (zajęcze słuchy), 40. Bysahy (sakwy, worki podwójne), 41. Bysahy z łapkamy (sakwy z łapkami), 42. Rawłyki (ślimaki), 43. Parasoli (para-

sole), 44 i 45. Sosna, 46. Sosna dribna (sosna mała), 47. Ohyrkie (ogórki), 48. Wołowyj syk (ślad wołowego moczu).

Po tych nazwach p. Oskar Kolberg dodaje:

„Jakkolwiek niektóre z wymienionych tu wizerunków i nazw powtarzają się dosyć często i po innych także wsiach, można jednak przyjąć za pewnik, że każda niemal wieś posiada obok właściwych sobie warjantów tamtych i swoje własne, specjalne takie rysunki i nazwy."

Na zdanie to w zupełności zgadzamy się i w przyszłości w pracy naszej postaramy się je należycie przykładami uzasadnić.

Obecnie posiadamy okazy i opisy z następujących miejscowości:

Z gub. *warszawskiej*:

Z powiatu warszawskiego, wsie: Wilanów, Brzeszcze, Świdry, Łomny.

Z pow. stanisławowskiego, wieś Chrzesne.

Z pow. grójeckiego, wsie: Zawodzie (Prażmowo), Łoś, Falęciny, Olszowiec oraz z dwuch wsi bez wymienienia nazwy.

Z gub. *radomskiej*:

Z pow. radomskiego, wsie: Gliniany, Kożuchów.
Z pow. radzymińskiego, wieś Modesin.
Z pow. iłżeckiego, wieś Błazin i z pod Iłży.
Z pow. opoczyńskiego, wsie: Gorzałków, Załężna, Rożanna, Januszewice.

Z gub. *kieleckiej*:

Z pow. opatowskiego, wieś Gliniany.
Z pow. kieleckiego, wsie: Gozdów, Bartków, Mojcza, Posłowice, Masłów, Dyminy.
Z pow. olkuskiego, wieś Bukowno.

Z gub. *piotrkowskiej*:

Z pow. łódzkiego, wsie: Bełdów, Dziwle, Lubocza.

Z gub. *kaliskiej*:

Z pow. sieradzkiego, wieś Chodaki.
i bez oznaczenia powiatu, wieś Piekary.

Z gub. *płockiej*:

Z pow. mławskiego, wsie: Stupsk i Nosarzewo.
Z pow. ciechanowskiego, wieś Starawieś i z okolic Ciechanowa.
Z pow. płońskiego, wsie: Sobanice, Naborów.
Z pow. sierpeckiego, wieś Sułocin.
Z pow. przasnyskiego, z Przasnysza i wsie: Rostków, Bilin.
Z pow. lipnowskiego, wieś Miszki.

Z gub. *łomżyńskiej*:

Z pow. łomżyńskiego, wieś Srebrna.
„ ostrowskiego, wsie: Rosochate, Kosaki.
„ mazowieckiego, wsie: Mazury, Izdebnik.

Z gub. *siedleckiej*:

Z pow. radzyńskiego, wsie: Kopinna, Misie, Bereza, folwark Anielki (należący do Berezy), Kąkolownica, Kolano, Rudzieniec, Kostry, Rudno, Radcze, Żmijne, Turów, Żabików, Grabowiec, Woroniec, Brzozowy kąt, folwark Zadworne pod Międzyrzecem.

Z pow. garwolińskiego, wsie: Kobyłki, Kochów, Oronne, Polik, Samogoszcz, Uchacze, Krempa, Godzisz, Podzamcze, Oblin, Lasy (Stara huta).

Z pow. włodawskiego, wieś Kolukowice.

Z pow. bialskiego, wsie: Sławatycze i Wólka Dobrzyńska.

Z pow. konstantynowskiego, wsie: Puczyce, Kobylany, Bachorz, Huszlew, Zienie, Klepaczew, Gnójno.

Z pow. węgrowskiego, wsie: Zając, Maksymiljanów, Kąty-Odłogi-Koryckie.

Z gub. *lubelskiej*:

Z pow. lubelskiego, wsie: Opole, Chmielnik, Pliszczyn, Turek, Wrotków, Abramowice, Wólka Abramowicka, Dominów, Wilcze-Pole, Głusk, Żabia-Wola, Smiłów, Zemborzyce i z okolic Bełżyc.

Z pow. hrubieszowskiego, wsie: Teratyn, Kułakowice, Stepankowice, Szpikołosy, Dobromierzyce, Mircze, Czarnów, Nieledów, Łuszczew, Zadębie, Gródek i z pod miasteczka Krylowa.

Z pow. lubartowskiego, wieś Serock.

Z pow. tomaszowskiego, wieś Zubowice.

Z pow. biłgorajskiego, wieś Potok.

Z pow. krasnostawskiego, wsie: Zakręcie, Wysokie, Kossarzów, Zagrody.

Z pow. zamojskiego, wieś Michałów.

Z pow. puławskiego, wsie: Barć, Chruszczów, Zagrody, Niezdów, Dębiny, Nałęczów, Elżbieta.

Z pow. janowskiego, wsie: Niedrzwica, Olbięcin, Pasieka, Krzemień, Flisy, Godziszów, Strużа.

Z pow. chełmskiego, wsie: Horodyszcze, Siedliszcze pocztowe, Syczyn, Uher, Wola, Wólka, Sienica.

Z gub. *wołyńskiej*:

Z pow. krzemienieckiego, wieś Zołobki i z pod Radziwiłłowa.

Z pow. łuckiego, wsie: Dołhe i Brany.

Z pow. zwiahelskiego, wieś Pyszki.

Z pow. zasławskiego, wieś Klepacze.

Z gub. *podolskiej*:

Z pow. kamienieckiego, wsie: Sokól, Surża, Rychta, Kawenczyzna, Międzygórze.

Z pow. bałckiego: z pod Bałty i z okolic Rakułowy.

Z pow. latyczowskiego, wsie: Iwaszkowice, Kopystyn, Manikowice, Majdan.

Z pow. ~~uszyckiego~~, wsie: Zamiechów, Korodowiniec, Wońkowce, Łojowce.

Z pow. bałtskiego, wsie: Niemirowskie i Niemirowska Słobódka.

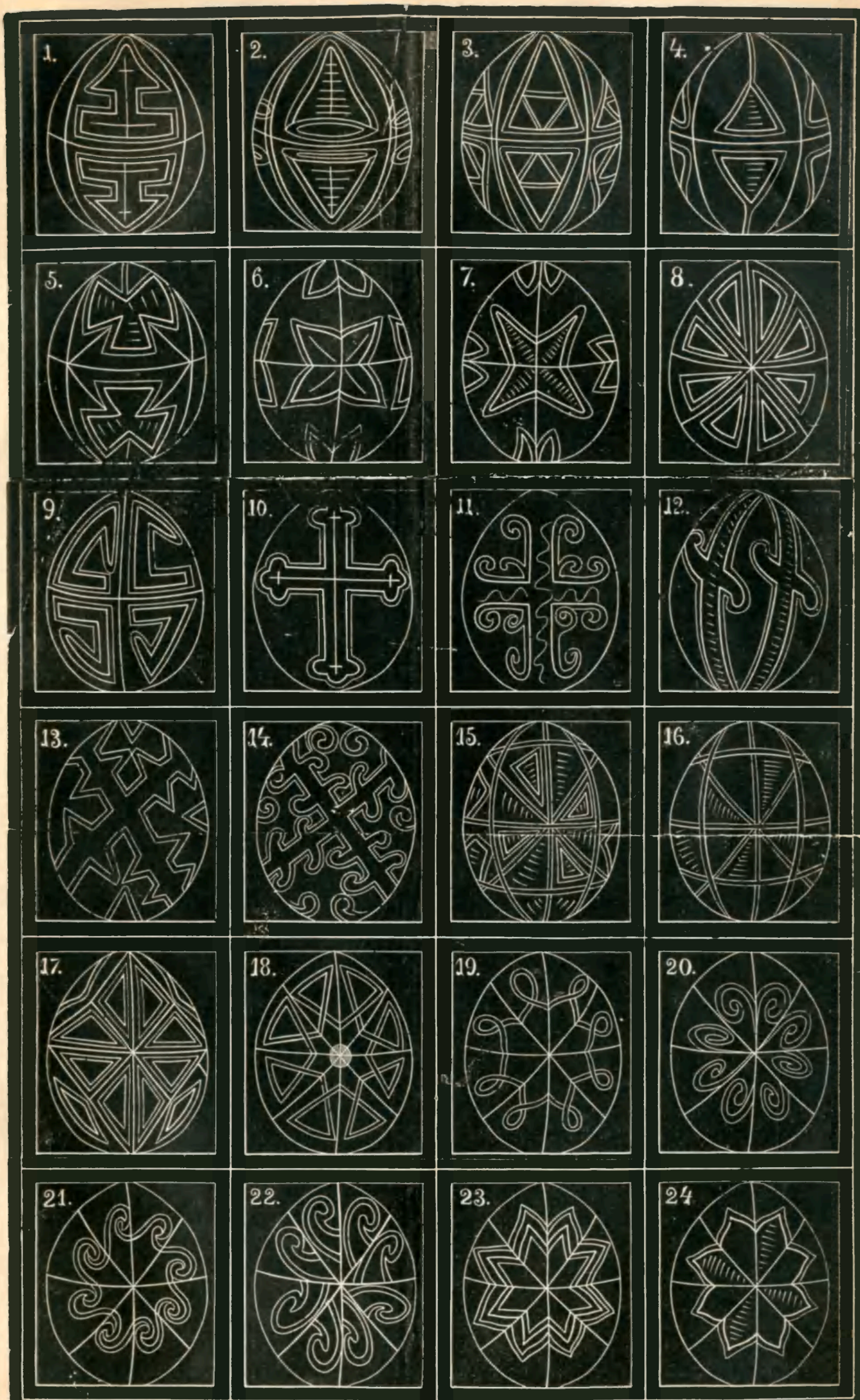
Z pow. mohylowskiego, wsie: Iwaszkowce, Budne, Chońkowce.
Z pow. olhopolskiego, wieś Obodówka, Sokołówka.
Z pow. winnickiego, wsie: Jakuszyńce z pod Winnicy Pietniczany.
Z pow. płoskirowskiego, wsie: Małynicze i Łeżniów.
Z pow. bracławskiego, wsie: Peczara, Sielnicy, Wyskowce.
Z pow. lityńskiego, wsie: Wińkowce, Paplińce, Stara-Sieniawa, Adampol, Hreczany.
Z pow. jampolskiego, wieś Sadkowo.
Z pow. bracławskiego, wsie: Kozińce, Maków, ~~Sokołówka.~~
Z gub. *kijowskiej*:
Z pow. czerkaskiego, wieś Prussy.
Z pow. skwirskiego, wsie Gnilec i Krywe.
Z pow. berdyczowskiego, wsie: Bryckie, Konstantynówka, Wachnówka.
Z pow. taraszczańskiego, wieś Stawiszcze.
Z pow. lipowieckiego, wsie: Jurkowce, Popudnia, Oczeretno, Daszów.
Z gub. *suwalskiej*:
Z pow. kalwaryjskiego, wsie: Sostaki, Simne.
Z pow. sejneńskiego, wsie: Puńsk, Lubów i z okolic Szypliszek.
Z gub. *wileńskiej*:
Z pow. wileńskiego, wieś Nożyca.
Z gub. *kowieńskiej*:
Z pow. poniewieskiego, wieś Rady.
Z gub. *chersońskiej*:
Z pow. ananiowskiego, wieś Charytonówka.
Z pow. nowo-archangielskiego, wieś Podwysokie.
Z pow. elisabetgradzkiego, wieś Dydrykowa.

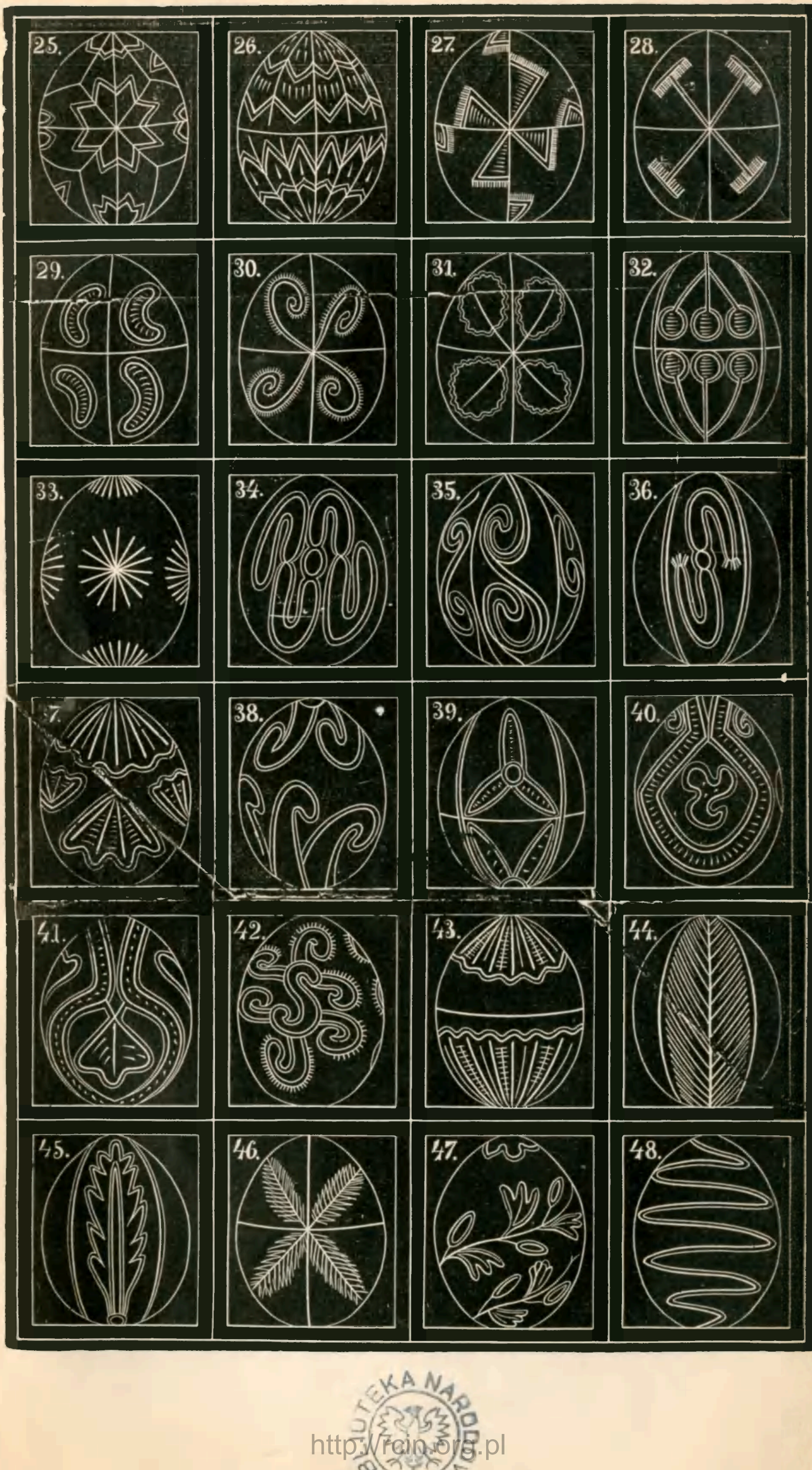
Oraz po jednej posyłce:
Z Besarabji.
Z Kurlandji.
Z Bukowiny, wieś Oszechliby.
Z Galicji, wieś Liszki, obwód bełski.
Z Mazowsza Pruskiego, z okolic Niborka.

Spis powyższy, z najserdeczniejszem podziękowaniem tym wszystkim, którzy, nie szczędząc zachodu i kosztów, raczyli nam pomóc w pracy, był umieszczony w Nr 4 *Tygodnika ilustrowanego* z r. 1890.

Zygmunt Wolski
Krakowskie-Przedmieście, 5.

Tadeusz Dowgird
Chmielna, 35.

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24

25.
26.
27.
28.
29.
30.
31.
32.
33.
34.
35.
36.
38.
39.
40.
41.
42.
43.
44.
45.
46.
47.
48.

Zbierając materjały do bibljografji ludoznawstwa polskiego, gromadzę wszelkie druki, dotyczące etnografji polskiej, ruskiej, litewskiej i łotewskiej, a także zbiór portretów i autografów, etnografów polskich, ruskich, litewskich i łotewskich; dla tego ośmielam się zwrócić z prośbą o łaskawe nadesłanie

1, własnej, ile można szczegółowej autobiografji, z wymienieniem wszystkich prac drukowanych i znajdujących się w rękopisie (nie pomijając nawet drobnych artykułów i wzmianek), a także ocen tych prac.

2, wszystkich własnych publikacji, wydanych tak w oddzielnych książkach, jak również w pismach codziennych lub innych.

3, własnej fotografji lub portretu rytowanego lub wykonanego jako drzeworyt.

Rozumie się, że to wszystko proszę przysyłać na mój koszt; za każdy przyczynek będę niezmiernie obowiązany, jak również za wszelkie wskazówki, dotyczące życia badaczów ludu lub prac ludoznawczych.

Z poważaniem

Zygmunt Wolski

w Warszawie, Krakowskie-Przedmieście, 5.

Дозволено Цензурою, Варшава, 12 Марта 1890 г. Druk J. Jeżyńskiego, Warszawa, Nowolipki 9.